

НАСТАЎНІК

Есць людзі, якія ўсім сваім жыццём і адносінамі да іншых вылучаюцца нябытнымі праменамі высакорства, цэпільно выключнай чалавечасці. Працаваў разам з імі, ісці побач — найвялікшае шчасце, таму што самому хочацца хоць крыху быць на іх падобным. А гадоўнае, пастаянна адчуваеш моцную падтрымку, заўсёды разумееш, калі ты робіш правільна, цябе падтрымаюць, падбадзёрваюць, нададуць большую ўпэўненасць у сваіх сілах, а памылішыся — па-саброрску паправяць, прытым зрабіць гэта так, што не астанецца і цёплым крыўдага. Да такіх людзей належыць і Міхась Ціханавіч Лынькоў.

Здарылася так, што мне пашчасціла вельмі рана зведаць на сабе гэты высакорны ўплыў Міхасы Ціханавіча. Я канчаў пачатковую школу. Гэта быў першы афіцыйны выпуск пасля рэвалюцыі, а таму на экзамены прыехалі прадстаўнікі раённага аддзела народнай асветы з Рагачова і настаўнік бліжэйшай, Свэржанскай сямігодкі — як я даведаўся потым, Міхась Ціханавіч Лынькоў.

Экзамены былі строга, але мы да іх падрыхтаваліся добра, і адказвалі на пытанні бойка і упэўнена. Нават някяпска арыентаваліся па «спяной» географічнай карце. Сачыненне напісанае складала і пісьменна, адзілілі экзаменатары досціць удалай дэкламацыйнай вершай.

Здэлавая частка закончылася ўрачыства. Хоць нас было ўсяго чацвёра выпускнікоў, прадстаўнік аддзела асветы, наш настаўнік гарвалілі ўзнёсла, «ібы» перад імі была шыстая аўдыторыя. Выступіў і Міхась Ціханавіч. Здрадліва паміць не дае магчымасці зараз аднавіць, пра што ён гаварыў. Але як зараз бачу яго натхнёны твар, легодную усмешку і добрадушны выраз вачэй.

Восенню мы з сябрам падаліся ў Свэржанскую сямігодку і там зноў сустрэліся з Міхасем Ціханавічам. Склад настаўнікаў Свэржанскай школы быў выключным. Тут пачыналі сваю педагогічнае дзейнасць такія выдатныя майстры сваёй высакорнай справы, як Мікалай Іванавіч і Ядвіга Аляксандраўна Федчанкі, Хана Абрамеўна Аранкова і інш. Пра кожнага з іх, як пра бацьку ці маці, можна гаварыць многа і з любоўю. Вялікай повагай і аўтарытэтам карыстаўся Міхась Ціханавіч. У нас ён выкладаў гісторыю і малюванне, а ў старэйшых класах — яшчэ і літаратуру.

Мірнае жыццё ў краіне толькі наладжвалася (школа 1924—1925 навучальны год). Кніг у школьнай бібліятэцы было мала, таму Міхась Ціханавіч наладжваў вечарамі калектыўнае чытанне мастацкіх твораў. Не як на гэта чытанне трапіў і я, але потым ужо не пранесці ўніводна, бо ўсё было надзвычай цікава. Не пагадзіў і пэтрабаванні, а па ўласнай ахвоты, самі таго не звычайна, мы ўступалі ў свет вялікіх ідэй і мар, адкрывалі сабе незвычайнае харэаста пазілі.

Настаўнікі і вучні Свэржанскай сямігодкі ўзлялі сабой дружны згуртаваны калектыў. Часта мы звярталіся да сваіх педагогаў з асабістымі просьбамі і заўсёды мелі падтрымку. Можна з тых дзён павялося так, што і зараз, калі вынікае пільная патрэба і неабходна дапамога, мы звяртаемся да Міхасы Ціханавіча, а ён, у гэтым усе упэўнены, не пакіне чалавека ў бядзе.

Вяданне Міхасы Ціханавіча як чалавека дае магчымасць лепш зразумець яго як мастака слова. Гуманізм творчасці Лынькова ідзе з глыбінных неўтраў псіхалогіі і светаўзгляду пісьменніка. Вялікі чалавекілюб і штодзённым жыццём не можа быць іншым у сваіх мастацкіх творах.

Было б аднак наўтым уяўляць характар Міхасы Ціханавіча аднабокова. Пасля ваіны вось ужо на працягу амаль чэрыці стагоддзя мы працуем разам у Інстытуце літаратуры і краўдзітвараў. Пад яго кіраўніцтвам пісалі першыя даследаванні па гісторыі нашай нацыянальнай літаратуры, рытывалі навуковыя выданні твораў Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча.

СТАРЭЙШЫНА

Дзмітрый БУГАЕЎ

вадзі і ўсталяваліся асновы новых чалавечых узаемаадносін... Грамадзянская вайна, як і ўсякая вайна, несла ў сабе і многа трагічнага, вострыя сутыкненні чалавечага лёсу, гібель многіх людзей. Але як забыць масавыя зніжэнні народа, яго рэвалюцыйны пафас, які перамаглі ўсе, аздавалася б, неадольныя перашкоды на шляху да канчатковай перамогі!

Роздум над убожым і перажытым, асабліва востры, хваляючы ўражанні грамадзянскай вайны, выклікалі ў Міхасы Лынькова неадольнае жаданне падысці сваім душэўным набыткам, сваім жыццёвым вопытам з людзьмі, з чытачом. Гэта ў канчатковым выхыі і зрабіла яго пісьменнікам. Нездарма ж ён загаваў перш за ўсё пра падзеі рэвалюцыі і грамадзянскай вайны, пра тое, як у жыццёвым агні гэтых падзей нараджаўся новы чалавек, гаспадар сваёй долі, сваёй краіны, загаваў таленавіта і яра не ў верхах, а ў апаўданадзіннях, які адрозніваўся ад апаўданадзінняў сапраўднымі поспехамі, «Гой», «Над Бугам», «Чыгуначныя песні», «Квартырмайстар Будай», «Сіня галіф» — усё гэта саргаты вялікай гуманістычнай думкай твораў, у якіх пісьменнік адлюстравваў рамантыку рэвалюцыі і грамадзянскай вайны. У гэтых творах ён павізаў сабе майстрам малой апавядальнай формы, знаўцам чалавечай псіхалогіі, ваеннага побыту.

Высокі гуманістычны пафас жыцця і апавяданняў пісьменніка пра жыццё і працу рабочых-чыгуначнікаў, аспраджае якіх з дзяцінства надзвычайна добра ведаў аўтар («Андрэй Лятунь»), пра перавышванне чалавека ва ўмовах новага, сацыялістычнага грамадства («Салавей-разбойнік», «Снітка», «Саўка-агіцірнік», «Баян», «На вялікай хвалі»). Гэтыя апавядання, сярэд якіх асабліва паэтычнасцю вылучаецца «Андрэй Лятунь» — адзін з самых выдатных твораў беларускай прозы аб рабочым класе, знаходзяцца ў рэчышчы магістральных праблем сацыяльнай літаратуры. Яны прыцягваюць гораўскай традыцыі ў паказе чалавечай працы, традыцыі, якія пільна развіваў Міхась Лынькоў, узабагацаючы мастацтва сацыялістычнага рэалізму.

Адметнае месца ў нашай літаратуры займаюць таксама творы Міхасы Лынькова, прысвечаныя ў адзіночку беларускаму народу ў адзінай сацыяльнай дэяржавы. Я маю на ўвазе кнігу «Сустрачэнне» (1940), якая была першай сур'ёзнай спробай сацыяльна-пісьменніцкага больш-менш грунтоўна адлюстраванні жыцця і барацьбы заходнебеларускага насельніцтва на працягу тых дваццаці гадоў, калі жывое цела краіны даяла несправядлівае грамадства, назаўсёды ліквідавана «чырвоным веранісцем». І нягледзячы на тое, што ў гэтых творах выразна адлюстравана барацьба на абшарах былой Заходняй Беларусі ў пазнейшыя гады з вялікімі поспехамі пісаўся ўжо не намаганіямі Міхасы Лынькова, а літаратурна-ўдзельніцкай гэтага змагання, лынькоўскай творы, напісаныя пра гарачых слядах вызваленчага паходу, не страцілі для нас сваёй прывабнасці і прыцягальнай сілы менавіта як першае ўсхваляванае сведчанне саўвечнага пісьменніка і грамадзяніна, як слова, што нясе на сабе непарэдзімы адбітак урачыстых дзён у адданні.

Пільна працаваў Міхась Лынькоў у жанры апавяданняў і навелы ў гаты Айчынай вайны. Яго кніга «Астас» (1944) атрымала шырокае прызнанне. Яна сапраўды перамагла да лепшых узораў нашай мастацкай прозы гэтага часу. У апавяданнях з кнігі «Астас», якая адлюстравала самаахварную барацьбу беларускага народа супраць фашызму, часта гукаць трагічныя матывы, матывы знявечанага вайной дзяцінства. У гэтым ёсць водгук асабістай трагедыі аўтара, у якога вайна забрала жонку, сына, брата.

Вядома, асабістая трагедыя мастака звязана з трагедыяй народнай, была яе частыняй. І таму трагічны матывы ў творах ваеннага часу былі проста неабмежаванымі, калі пісьменнік жадаў застацца верным жыццёвай праўдзе. Аднак, гэтыя творы ні ў Міхасы Лынькова, ні ў іншых сацыяльна-пісьменніках не гукалі безнадзейна, бо наша літаратура выразае бачыла не толькі трагедыю народа.

Тэматычна сааеабавівай з'яўляецца пасляваеннае лынькоўскае кніга «За акіянам» (1962). Замалеўні, нарысы і апавядання, сабраны ў гэтай кнізе, ствараліся па асабістым уражанні, атрыманым пісьменнікам у час зружбных паездак, гадоўным чынам у ЗША. Зразумела, што Міхась Лынькоў не дае тут шматграннай карціны страватага і супярэчлівага жыцця ў капіталістычным свеце. У адпаведнасці з даўнімі традыцыямі сацыяльнай літаратуры, пісьменнік ставіць перад сабой задачу выказаць занадта гэтага свету, выявіць яго варожасць для чалавечай працы. І аўтар добра справіўся з гэтай задачай. Ён перанакруціў паказвае «кроў на пазіцыю» буржуаўнага грамадства, які транпа падрабязна ў адной рэзінцы на кнігу «За акіянам».

Значны ўклад Міхасы Лынькова і ў развіццё буйных празаічных жанраў — аповесці і рамана, хоць поспех не ва ўсім спадарожнічаў пісьменніку. Сёння відавочны поўня слабасці

басць да роднай зямлі, тонкае адчуванне прыроды, пазія протых, вельмі звычайных рэчаў, якія ўжо сваёй звычайнасцю ўспрымаюцца як шматзначны кантраст да разгалу людскай нянавісці.

Нарыс «Пад сонцам Індыі» прываблівае надарытым этнаграфічным апісаннімі далёкай краіны, умненнем аўтара перадаць яе спецыфічны, нявыклі для нас вопілі, заўважыць складаныя праблемы яе жыцця, паказаць працавітасць і высокую чалавечасць яе народа, поўнага рашучасці перамагчы сумую спадчыну каланіялізму. Добрая гумарыстычная ўсмішка, якая амаль увесь час спадарожнічае аўтару, зычлівае стаўленне да вялікай усходняй нацыі і яе культуры, да яе малодзі змены, непрадзятая адносіны да чужых народаў і звычайу, разуменне іх сааеабавівага харэаста — ва ўсім гэтым выяўляецца гуманізм саўвечнага пісьменніка, шырыня яго погляду на свет.

Нямала давалася Міхасю Лынькову працаваць і ў галіне крэгтыкі, літаратуразнаўства. Яго брашуры і кнігі «Беларуская саўвечная літаратура за 30 гадоў» (1948), «Якуб Коласа» (1952), «Летапіс эпохі» (1968), артыкулы і выступленні на пытаннях мовы, пра Пушкіна, Л. Талстога, Чахава, Шаўчэнка, Р. Тагора, Яна Каменскага і іншых выдатных дзеячаў сучаснай культуры таксама нямала гавораць пра шырокі творчы інтарэсаў пісьменніка-акадэміка.

Асабліва часта даводзілася Міхасю Лынькову выступаць на пытаннях літаратуры і мастацтва ў той перыяд, калі ён уважчалася Саюз пісьменнікаў Беларусі. Міхась Ціханавіч звычайна не абмяжоўваўся звычайным разгаворам канкрэтных твораў нашых літаратараў. Ён закранаў і многія агульныя пытанні творчай сацыялістычнага рэалізму, у прыватнасці, настойліва падкрэслюваў думку аб неперарыўнай асабістай пісьменніцкай злучнасці свайго народа, заклікаў таварышаў па плу быць не пасіўнымі сузалеўнікамі ці староннімі наглядальнікамі, а актыўнымі ўдзельнікамі сацыялістычнага будаўніцтва, неперыўнымі ставіцца да ўсяго, што «так ці інакш пераходзіць перажоўнаму руху наперад». Ён не прымаў натуралістычнае капанне ў фізіялагічных працэсах, грубае шаржыраванне ў рэалістычных творах, дасціпа на крытыкаваў павярхоўнасць, не саргатыя цэльнай аўтарскага сэрца псеўдаасучаснае «скарспелі». «Бываюць творы, якія фармальна ставяць на ўзроўні дна. Аднак, напісаныя паспешліва, такія «скарспелі» нічога нікога не рываць і не вырываюць выпрабавання часам. У такіх «скарспелі» не пойдзеш па вялікай і цяжкай дарозе жыцця», — транпа значаваў Міхась Лынькоў на адным з рэспубліканскіх пісьменніцкіх сходаў.

Пафас праўды, пафас глыбокага даследавання рэчаіснасці, клопаты пра тое, каб праца літаратара прыносіла карысць народу, — вось да чаго кіла нас Міхась Лынькоў і сваімі артыкуламі, і ўсёй сваёй творчай дзейнасцю пісьменніка, вучонага, грамадскага дзеяча. Як назаў літаратурнай змене, для выхавання якой Міхась Ціханавіч ніколі не шкадаваў ні часу, ні сіл, гукаць наступныя словы народнага пісьменніка, народжання ў выніку глыбокага роздуму над уласным творчым вопытам: «Пішаць твора заўсёды толькі праўду. Цярпець не могу пустых домьслы, якія не маюць нічога агульнага з жывым жыццём. Я кажу менавіта пра пустыя домьслы, а не пра творчую фантазію, якая арганічна звязана з рэальнай рэчаіснасцю і без якой немагчыма пісьменніцкая работа. Калі пісаў, заўсёды імкнуўся паставіць сабе на месца чытача і ацаніць вынікі сваёй работы з яго пункту гледжання: ці патрэбны гэты твор, ці прынясе ён яму якую-небудзь адмысловае карысць. Інтэресы народа — гэта асноўнае асяоў усяй работы. Гэта залатое правіла для кожнага пісьменніка, і я імкнуўся яго трымацца».

Добра і разумна сазана, Вялікі павучальны сэнс нясуць гэтыя разважанні выдатнага майстра беларускага мастацкага слова.

Анатоль ВЯРЦІНСКІ

Міхасю Ціханавічу Лынькову

Мы любім Ваш гумар, Ваш вясёлую шчырасць. (Шкада, што мы рэдка Вас чуюм у апошні час). «Дзярэйце, ўюнашы!» — любімы Ваш выраз. Для нас ён і жарт, для нас — і наказ. Есць розныя формулы... «Абы было ціха», «Едзь цішаў...» і гэтак далей. З мудрасцю гэтай не пойдзеш далей і вышай. З мудрасцю гэтай неба капці і тлей. Мне больш да сладоў. Вы выраз які стаў крылатым. Вы знаеце словаў цану. Вы зведалі шмат на зямлі. Вучылі дзяцей Вы, салдатам былі, дыпламатам, вучоным былі, рыбаком нарачанскім спылі... І плакала Рыва... і плакала каня над лугам.

